

Overlevingsstrategieën bij de Wespendif *Pernis apivorus* en de invloed daarvan op het aantal broedgevallen in de zes deelgebieden van het Noord-Kennemerlands Duin

Jos A. Vroege

In mei 2015 verbleef ik met een groep Nederlandse vogelaars twee weken in China – in Beidaihe en omgeving - voor het waarnemen van vogels die langs de oostzijde van het Euraziatisch continent naar het noorden trekken. Een van de roofvogels die ik daar graag wilde zien was de ‘Eastern Honey-Buzzard’ *Pernis orientalis*¹. Dat is, net als onze Wespendif (Western Honey-Buzzard *Pernis apivorus*), een trekvogel. De Oostelijke Wespendif overwintert in ZO-Azië (en op het Arabisch Schiereiland) en broedt van Oost-Siberië tot in het noorden van China en Japan. Ferguson-Lees & Christie (2005) beschouwen hem als een aparte soort. Anderen zien hem als een ondersoort van de ‘Indomalayan (Crested) Honey-Buzzard’ *Pernis ptilorhynchus*. Die komt, behalve in ZO-Azië, voor op het Indisch subcontinent en is een standvogel.

Oostelijke Wespendif *Pernis orientalis*, Shanhaiguan (China), 7 mei 2015 (Foto: René van Rossum). *Oriental Honey-buzzard near Shanhaiguan (China), 7 May 2015*.

1 Brazil (2009) duidt de ‘Eastern Honey-Buzzard’ *Pernis orientalis* aan als ‘Oriental Honey Buzzard’. Svensson *et al.* (2010) beschouwen deze vogel als een ondersoort van de ‘Aziatische Wespendif’ *Pernis ptilorhynchus*. Gënsbøl (2005) gebruikt de naam ‘Aziatische Wespendif’ alleen voor de ondersoort *Pernis ptilorhynchus orientalis* en betitelt de soort *Pernis ptilorhynchus* als ‘Oostelijke Wespendif’. Dat is in dit verband uiteraard verwarrend.

In 'Raptors of the World' onderscheiden Ferguson-Lees & Christie (2005) zeven soorten Wespddieven. De bovengenoemde drie soorten hebben alle een groot verspreidingsgebied. De andere vier zijn endemen: 'Steere's Honey-Buzzard' *Pernis steerei* komt uitsluitend voor op de Filippijnen, 'Barred Honey-Buzzard' *Pernis celebensis* op Sulawesi, 'Long-Tailed Honey-Buzzard' *Henicopernis longicaudi* op Nieuw-Guinea en 'Black Honey Buzzard' *Henicopernis infuscatus* op Nieuw-Brittanië. Al deze Wespddieven zijn, net als de Indomaleisische Wespddief, standvogels.

De Westelijke, Oostelijke en Indomaleisische Wespddief zijn roofvogels met een zeer variabel verenkleed. Veel van die kleden vertonen belangrijke overeenkomsten met die van de veel sterkere Havikarenden (vooral *Spizaetus* in ZO-Azië en *Hieraaetus* in Afrika). Volgens Ferguson-Lees & Christie (2005) is hier sprake van mimicry: de zwakken hebben zich in de loop van de evolutie beschermd door het verenkleed van de sterken na te bootsen. Ook bij de endemische Wespddieven van de Filippijnen en Sulawesi bestaan er overeenkomsten met het kleed van de lokale Havikarenden. Bij de Wespddief van Sulawesi, waar slechts één Havikarend voorkomt, zijn die overeenkomsten het sterkst.

Behalve door imitatie van het verenkleed van Havikarenden hebben de Westelijke en de Oostelijke Wespddief hun overlevingskansen in de loop van de evolutie vergroot door niet in de tropen te broeden: daar zijn ze namelijk kwetsbaar voor aanvallen door allerlei grotere soorten roofvogels en uilen (Ferguson-Lees & Christie 2005). Broeden in (het noorden van) Eurazië is voor Wespddieven echter ook niet zonder gevaren. Ook daar komen roofvogels en uilen voor waaraan zij ten prooi kunnen vallen. In onze contreien moet daarbij vooral worden gedacht aan de Havik *Accipiter gentilis*.

Volgens Bijlsma *et al.* (2012) hebben onze Wespddieven de afgelopen decennia een steeds grotere kans om in hun broedgebied gepredeerd te worden. In zijn onderzoeksgebied op de Veluwe werd predatie van nestjongen en/of volwassen vogels in 1970-75 nog niet vastgesteld. In 1976-89, 1990-99 en 2000-09 mislukten om die reden echter 10%, 16% en 41% van de onderzochte wespddiefnesten. In zijn onderzoeksgebied in Drenthe was dat in 1990-95, 1996-99, 2000-04 en 2005-09 het geval bij respectievelijk 25%, 18%, 40% en 45% van de nesten. Ook de bossen van Nederland zijn voor broedende Wespddieven dus een 'gevaarlijke leefomgeving' geworden. Behalve de toegenomen predatiedruk door Haviken spelen daarbij ook de toename van de Boomarter *Martes martes* en 'habitatfragmentatie' als gevolg van natuurontwikkeling een rol (Bijlsma 2014).

In de duinen tussen Camperduin en Wijk aan Zee heeft de Wespddief zich pas begin jaren negentig als broedvogel gevestigd. Gezien de grote kans op mislukking van een broedgeval elders in het land, had dat waarschijnlijk niet alleen te maken met het ouder worden van het naaldbos (Vroege 2014). In de periode 1995-2014 werd in de duinen tussen Camperduin en Wijk aan Zee 26x een bezet wespddiefnest gevonden. Tweemaal (8%) mislukte dat broedgeval: in 2012 vielen bij een nest in gebied Bergen

de eieren waarschijnlijk ten prooi aan een Boommarter – die in de afgelopen 10 jaar de duinen tussen Camperduin en Wijk aan Zee in rap tempo heeft veroverd (Vroege 2015) - en in 2003 werd een van de volwassen vogels van het nest in het Bergerbos mogelijk geslagen door een Havik². In 1998 werd in gebied Castricum verder een volwassen Wespendif aangetroffen die ten prooi was gevallen aan een Havik. Een nest van de Wespendif werd dat jaar echter niet gevonden (Vroege 2012, 2014, Levering 2014).

Wespendif boven het duingebied bij Castricum, 8 augustus 2015 (Foto: Jos Vroege).
Honey-buzzard in the dunes near Castricum, 8 August 2015.

De duinen tussen Camperduin en Wijk aan Zee zijn, in vergelijking met de bossen in Drenthe en op de Veluwe, voor Wespendifen nog relatief veilig. Maar ook in dit gebied is sprake van boskap in het kader van natuurontwikkeling en ook hier liggen de Boommarter en de Havik op de loer. In gebied Castricum – het gebied waar ik vanaf 2000 als roofvogelaar actief ben – heeft de Wespendif in de periode 1995-2014 driemaal succesvol gebroed: in 2008, 2009 en 2011. In 2009 en 2011 gebeurde dat op een ander nest dan in 2008: in 2009 vestigde zich een Havik vlakbij het nest waarop in 2008 was gebroed (Vroege 2012). Dat door de Wespendif succesvol werd gebroed,

2 In 22 van de 26 gevallen (85%) was sprake van een succesvol broedgeval van de Wespendif; 2x was sprake van mislukking en 2x (in 2007 in gebied Castricum en gebied Heemskerk) was wel sprake van de opbouw van een nest, maar werden vermoedelijk geen eieren gelegd. Roberts & Law (2014) spreken in dit verband van een ‘zomernest’. In gebied Castricum werd dit zomernest waarschijnlijk gebouwd door een jong paar: het jaar daarop was hier sprake van een succesvol broedgeval. In gebied Heemskerk werd een bestaand nest opgeknapt: het nest waarop in 2005 door een Wespendif en in 2006 door een Buizerd succesvol was gebroed (Vroege 2012). Volgens Roberts & Law gebeurt dit bijvoorbeeld door ervaren vrouwtjes die hun partner kwijt zijn en een ander mannetje proberen te verleiden tot een broedpoging. Dat in 2007 in de gebieden Castricum en Heemskerk sprake is geweest van mislukking door predatie valt niet uit te sluiten.

was steeds in een jaar dat sprake was van slechts één succesvol broedgeval van de Havik in gebied Castricum. De afgelopen tien jaar was verder 5x sprake van twee en 2x van drie succesvolle broedgevallen van de Havik. Wespendienven lijken in dit gebied dus alleen tot broeden over te gaan als daar weinig Haviken broeden³.

Tabel 1. Het aantal succesvolle broedgevallen van Wespendif en Havik, gesommeerd voor de verschillende deelgebieden (en gesommeerd voor Noord en Zuid) van het Noord-Kennemerlands Duin in 2005-14. *Number of successful breeding pairs of Honey-buzzard and Goshawk, summed for regions and sections in Noord-Kennemerlands Duin in 2005-14.*

- 1 = ha bos *ha of woodland*
- 2 = ha naaldbos *ha of coniferous woodland*
- 3 = Wespendif *Honey-buzzard*
- 4 = Havik *Goshawk*
- 5 = Havik/1000 ha bos *Goshawk/1000 ha of woodland*
- 6 = Havik/1000 ha naaldbos *Goshawk/1000 ha of coniferous woodland*

Regio/gebieden <i>Region/section</i>	1	2	3	4	5	6
Noord gesommeerd	1394	996	12	64	4.6	6.4
Schoorl	956	832	9	39	4.1	4.7
Bergen	405	161	3	18	4.4	11.2
Wimmenum	33	3	0	7	21.2	233.3
Zuid gesommeerd	1139	509	7	97	8.5	19.1
Bakkum-Egmond	368	229	3	41	11.1	17.9
Castricum	381	106	3	19	5.0	17.9
Heenskerk	390	174	1	37	9.5	21.3

In de tabel zien we dat in het noordelijk deel van de duinen tussen Camperduin en Wijk aan Zee naar verhouding minder succesvolle broedgevallen van de Havik te vinden zijn dan in het zuidelijk deel (4.6 versus 8.5 per 1000 ha ‘bos’ per jaar; 6.4 versus 19.1 per 1000 ha ‘naaldbos’ per jaar)⁴. Wespendienven broeden vooral in het noorden: in de periode 2005-2014 waren daar 12 en in het zuiden 7 succesvolle broedgevallen. Tussen het aantal succesvolle broedgevallen van de Wespendif en het aantal succesvolle broedgevallen van de Havik per 1000 ha ‘naaldbos’ per jaar lijkt een sterke negatieve samenhang te bestaan (Spearman rank correlation = -0.96 , $p = .003$)⁵. De meeste succesvolle broedgevallen van de Wespendif zijn te vinden in gebied Schoorl. Het aantal succesvolle broedgevallen van de Havik per 1000 hectare naaldbos per jaar is

3 De periode 1995-2004 wordt hier buiten beschouwing gelaten omdat in de duinen tussen Camperduin en Wijk aan Zee toen nog slechts sporadisch een bezet wespendifnest werd gevonden: in 1995 in gebied Bakkum-Egmond, in 2002 en 2003 in gebied Bergen, en in 2004 in gebied Schoorl.

4 Net als in een vorig artikel over de Wespendif in het Noord-Kennemerlands Duin is, gezien het ontbreken van recente gegevens voor alle deelgebieden, hierbij uitgegaan van de oppervlakten bos en naaldbos omstreeks 1990 (Vroege 2014). Vooral de oppervlakte naaldbos is sindsdien afgenomen. In de gebieden Bakkum-Egmond, Castricum en Heenskerk heeft veel van dat naaldbos zich bovendien ontwikkeld tot gemengd bos.

5 In de duinen tussen Camperduin en Wijk aan Zee heeft zowel de Wespendif als de Havik een sterke voorkeur voor een naaldbos als nestboom: uit de verslagen van de Roofvogelwerkgroep (bijvoorbeeld: Levering 2014) blijkt dat in de periode 2005-2014 slechts 9% van de wespendifnesten en 8% van de haviknesten te vinden was in een loofboom.

daar het laagst. De minste succesvolle broedgevallen van de Wespendif zijn te vinden in de gebieden Wimmenum en Heemskerk. Het aantal succesvolle broedgevallen van Haviken per 1000 hectare naaldbos is daar het hoogst.

In een vorig artikel in *De Takkeling* bracht ik de grotere geschiktheid voor de Wespendif van het noordelijk deel van de duinen tussen Camperduin en Wijk aan Zee in verband met de grotere oppervlakte naaldbos dat daar beschikbaar is (Vroege 2014). Uit dit artikel blijkt dat het beperkte aantal succesvolle broedgevallen van de Havik één van de factoren zou kunnen zijn die (de naaldbossen in) de gebieden Schoorl en Bergen voor de Wespendif zo aantrekkelijk maken⁶. Dat in deze naaldbossen zo weinig succesvolle broedgevallen van de Havik te vinden zijn, heeft waarschijnlijk te maken met de voedselsituatie: in de gebieden Schoorl en Bergen zullen voor de Havik – en wellicht ook voor de Boommarter - minder prooidieren te vinden zijn dan in de andere delen van het Noord-Kennemerlands Duin. Een verklaring daarvoor ligt voor de hand: “Iets ten zuiden van Bergen ligt de grens tussen de kalkrijke bodem van het Duindistrict en de kalkarme grond van het Waddendistrict. Dit heeft uiteraard zijn weerslag op de flora en fauna” (Levering 2014). Of ten noorden van de kalkgrens behalve minder Haviken ook meer wespen voorkomen en of de aantrekkelijkheid van de gebieden Schoorl en Bergen voor de Wespendif dus ook is ingegeven door een grotere beschikbaarheid van voedsel is niet bekend. Onderzoek met GPS-dataloggers naar de locaties waar Wespendifven foerageren zou daarover meer duidelijkheid kunnen verschaffen.

Dank

Met dank aan Rob Bijlsma, Henk Levering, Rienk Slings en Dook Vlucht voor hun commentaar op een eerdere versie van dit artikel, en aan René van Rossum voor zijn toestemming om de door hem gemaakte foto als illustratie bij dit artikel te gebruiken.

Summary

Vroege J.A. 2015. Survival strategies in Honey-buzzards *Pernis apivorus* and its impact on breeding success in the dunes between Camperduin and Wijk aan Zee. *De Takkeling* 23: 198-203.

Two of the seven Honey-Buzzard species - Eastern Honey-buzzard *Pernis orientalis* and Western Honey-buzzard *Pernis apivorus* - not only protect themselves by imitating the plumage of Hawk Eagles (especially *Spizaetus* in Southeast Asia en *Hieraaetus* in Africa), but also by not breeding in tropical forests where they are vulnerable to attack from larger raptors and owls. Breeding in the (west of the) Palearctic, however, is not without dangers either. In the 1990s, when the first successful breeding attempt of the

6 In het overzichtsartikel van Sergio & Hiraldo (2008) over predatie van roofvogels en uilen door andere roofvogels en uilen wordt verwezen naar twee studies naar het effect van Haviken op de territoriumbezetting (1x) en het broedresultaat (2x) van Wespendifven. Een effect op de territoriumbezetting werd daarbij niet gevonden (Hakkarainen *et al.* 2004). De onderliggende studie vormt daarop dus een belangrijke aanvulling.

Honey-buzzard was discovered in the dunes between Camperduin and Wijk aan Zee, elsewhere in The Netherlands nest failure caused by predation already amounted to 16-25% (nowadays 40-45%). In the dunes between Camperduin and Wijk aan Zee, 22 of the 26 Honey-buzzard nests (85%) were successful between 2005 and 2014. In two cases (8%) the nests probably failed because of predation by Goshawk *Accipiter gentilis* and Pine Marten *Martes martes*. In two other nests probably no eggs were laid. Honey-buzzards were mostly found breeding in coniferous forest with low numbers of Goshawks: the Spearman rank correlation between the number of succesful breeding attempts of Honey-buzzards in the six subregions in 2005-14 and the number of succesful breeding attempts of the Goshawk per 1000 hectares coniferous forest per year is $-.96$ ($p=.003$).

Literatuur

- Bijlsma R.G. 2014. Van wieg tot graf: natale dispersie en het te korte leven van een vrouwelijke Wespendif *Pernis apivorus*. De Takkeling 22: 200-207.
- Bijlsma R.G., Vermeulen M., Hemerik L. & Klok C. 2012. Demography of European Honey Buzzards *Pernis apivorus*. Ardea 100: 163-177.
- Brazil M. 2009. Birds of East Asia. China, Taiwan, Korea, Japan, and Russia. Princeton University Press, Princeton.
- Ferguson-Lees J. & Christie D. 2005. Raptors of the world. Christopher Helm, London.
- Génsbøl B. 2005. Veldgids roofvogels. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Levering H. 2014. Verslag roofvogelinventarisatie 2014. Roofvogelwerkgroep Noord-Kennemerlands Duin, Castricum.
- Roberts S.L. & Law C. 2014. Honey-buzzards in Britain. British Birds 107: 668-691.
- Sergio F. & Hiraldo, F. 2008. Intraguild predation in raptor assemblages: a review. Ibis 150 (Suppl. 1): 132-145.
- Svensson L., Mullarney K. & Zetterström D. 2010. ANWB Vogelgids van Europa (4de, herziene druk). ANWB Media, Den Haag.
- Vroege J.A. 2012. De Wespendif *Pernis apivorus*, een Afrikaanse roofvogel in de duinen tussen Camperduin en Wijk aan Zee. De Takkeling 20: 209-218.
- Vroege J.A. 2014. De Wespendif *Pernis apivorus* als broedvogel in de duinen tussen Camperduin en Wijk aan Zee: aanvullingen en herzieningen. De Takkeling 22, 189-199.
- Vroege J.A. 2015. Buizerd *Buteo buteo* en Boommarter *Martes martes* in het Noord-Kennemerlands Duin: aanvullingen en herzieningen. De Takkeling 23: 145-149.

Adres: Laanacker 15, 1902 AK Castricum, j.vroege@casema.nl